

Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria)

1. Bevezetés

A magyarok számára Ausztria a nyugati irányú elvándorlás és ingázás egyik legközelebbi és legkedveltebb célországja volt évszázadokon keresztül, és így van ez napjainkban is. Az ideérkezők motivációja is sokféle: korábban politikai, ideológiai céllal mentek vagy menekültek ide az emberek, napjainkban leggyakrabban gazdasági, de ezen túl oktatási és egyéb személyes oka is van a migrációnak. A kivándorló magyar népcsoport motiváció, társadalmi összetétel, nyelvtudás és képzettségi fok tekintetében is vegyes.

A legfrissebb adatok szerint 2021 elején 91 396 magyar állampolgár élt Ausztriában. A Magyarországgal szomszédos országokból érkező bevándorlók száma a statisztika szerint a következőképpen alakul: a román állampolgárok száma 131 788, a szerbeké 122 116, a horvátoké 89 002, a szlovákoké 45 378¹ fő, és ezen belül a magyar nemzetiségű személyekről nincs pontos adatunk.

A magyar népcsoport oktatásának törvényi szabályozása nem változott, noha őshonos népcsoportként a burgenlandi (1976), valamint a Bécsben és környékén élő magyar népcsoportot is elfogadták (1992), ám a bécsi magyaroknak azóta sincs iskolatörvényük. Az itt élő magyar gyerekek magyaroktatása a civil szervezetek délutáni órákinálata szerint történik, csekély kivételtől eltekintve. A magyarok számának folyamatos emelkedésével nő a magyaroktatás iránti igény is,² ugyanakkor ennek nincs meg a burgenlandihoz hasonló törvényi és intézményes kerete sem. A kikerülő családok vagy egymáshoz, vagy a civil szervezetekhez fordulhatnak segítségért, egyéb tanácsadó intézmény nincs a császárvárosban.

2019-ben részt vettem a Nemzetstratégiai Kutatóintézet *Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését támogató kutatások* című projektjében, amelynek keretében többek között a Kárpát-medencében élő magyarság szociális hátránykezelésének feltárása volt a cél, ezen belül az oktatási és nyelvi hátrányhoz vezető problémáké. A kutatás során derült fény több olyan – a kivándorló családok körében felmerülő – oktatással, kétnyelvűséggel kapcsolatos problémára, ami veszélyeztetheti az emigráns családok gyermekeinek sikeres iskolai előmenetelét. Írásomban ezt a problémát mutatom be interdiszciplináris megközelítésben a Termini magyar–magyar szótár terminusainak illusztris példáin keresztül. A tanulmány célja problémafelvetés csupán, amelyet későbbi kutatásokkal lehetne mélyebben feltárni.

Írásomban ausztriai német oktatási terminusokat elemzek, és a kiválasztott tíz terminuson keresztül próbálok rámutatni azokra az oktatási rendszerbeli különbsé-

¹ <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/293019/umfrage/auslaender-in-oesterreich-nach-staatsangehoerigkeit/> (Utolsó nézet: 2021.08.12.)

² Az AMAPED 2003-as megalakuláskor csak egy helyszínen oktatott. A honlap tájékoztatása szerint 2021-ben nyolc helyszínen tanítanak. <https://amaped.at/> (Utolsó nézet: 2021.08.12.)

gekkel összefüggő nehézségekre, amelyekkel az Ausztriában élő és gyermeket nevelő allochton magyar népcsoport tagjainak szembe kell néznie.

A problémák gyökere szerteágazó: a két ország oktatási rendszerének Monarchia utáni különfejlődése ugyanúgy befolyásoló tényező, mint a szülők képzettsége, társadalmi tagozódása, az államnyelvi kompetenciájuk különböző foka, a kapcsolati hálójuk hiánya stb. (Nem vizsgálom az oktatási rendszerek közötti átjárhatóságot és a határmenti tanulási célú ingázás jelenlegi helyzetét.) A kiválasztott tíz terminus segítségével arra szeretnék csupán rámutatni, hogy az oktatási rendszerek különfejlődése a kivándorló gyermekek esetében oktatási és nyelvi hátrányhoz vezethet a következő esetekben:

- ha a szülő nem ismeri az osztrák iskolarendszert,
- a kiköltözés előtt nem tájékozódott alaposan,
- nem megfelelő az államnyelvi kompetenciája, így nem tudja képviselni gyermeke érdekeit az oktatási intézményekben.

A terminusok részletes elemzésével – amelyben a szociolingvisztika és a terminológia módszertanát egyaránt alkalmazom – azt is szeretném igazolni, (1) hogy a tükrörfordításuk nem jelent feltétlenül segítséget a megértésükben, (2) és hogy megértésük hiánya a sikeres iskolai előmenetelt akadályozza. A probléma elemzéséhez röviden bemutatom az Ausztriában élő magyar diaszpórát, a Termini magyar–magyar szótárt és az alkalmazott módszertant.

2. Nyelvpolitika: terminológiapolitika, oktatáspolitiká

A nyelvről való tudatos gondolkodás a nyelvet beszélő közösségnek és a nyelv jövőjének is záloga (vö. pl. Tolcsvai Nagy 2017: 20). Különösen fontos ez napjainkban, amikor a 21. századi globalizálódás mögött a társadalom és a gazdaság átrendeződése zajlik, amelyben robbanásszerűen felgyorsult a tőke, az információ, az áru, az értékek és az eszmék áramlása (Szoták 2017a: 72), és ebben a kontextusban egyre többször kell beszélünk a nyelvek versenyképességéről, nyelv és gazdaság viszonyáról. A versenyképesség kritériuma a nyelvről való tudatos gondolkodás, és ezt a cselekvési tervet egy explicit nyelvstratégiai dokumentumnak kellene magába foglalnia. E stratégiai dokumentum része lehetne a napjainkban szintén aktuális terminológiastratégia (lásd Fóris–Bölcskei szerk. 2019). Azt, hogy miért érezzük a nyelvstratégia és ezen belül a terminológiastratégia hiányát, elegendő azzal magyaráznunk, hogy a nemzeti szókincs majdnem 90%-át a szakszavak és a szakkifejezések adják (Karcsay 1978: 515). A magyar mint pluricentrikus nyelv jövője, versenyképessége jelen írásnak nem tárgya, de a címben megjelölt témával nagyon is összefügg.

A magyar nyelv egyszerre nyolc országban fejlődik a Kárpát-medencében. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat határtalanító programjában (Benő–Péntek szerk. 2011) ismertetett elképzelés szerint a magyar nyelv szétfejlődésének folyamata 1920 után kezdődött, majd a rendszerváltozás után a szétfejlődést újra a közeledés váltotta fel, és a tudománypolitikában nemcsak a terminusek által alkotott *határtalanítás* terminus jelent meg, hanem még több közeledésre utaló kifejezés:

egységes Kárpát-medencei oktatási tér; egyetemes magyar nyelv, kulturális egység, a magyar nemzet egysége stb.

Az oktatáspolitikában ez a folyamat a következõképpen zajlott: a környezõ országokban élõ magyar népcsoportok iskolahálózata 1920 után a többségi iskolarendszerbe integrálódott, így a környezõ hét országban a többséggel együtt, de az anyaországitól különfejlõdött, más-más rendszerelemeket, eltérõ módszertant és szemléletmódot hordoz. Az iskolarendszerek felépítése között látszólag sok a hasonlóság, de most a különbségeken, a specifikus, lokális eltéréseken van a fõ hangsúly.

Írásomban olyan nyelvi problémákról írok, amelyek leírása és értelmezése az alkalmazott nyelvészet több területét is érinti, például oktatás, kétnyelvűség, szociolingvisztika, nyelvpolitika és terminológia. A nyelvpolitika részét képezi az oktatáspolitikai és a terminológiapolitika is. Míg az elõbbiben az oktatásra vonatkozó cselekvés részeként az anyanyelvhez való jog kisebbségi léthelyzetben meghatározó, addig ez utóbbi az anyanyelv használatának fontos részeként tekint a szaknyelv- és terminológiahasználatra (Tamás 2019: 18). Több diszciplína területét érintve természetesen dolgozatom fontos háttereként hazánk és Ausztria nyelv- és oktatáspolitikájának, valamint oktatási rendszerének ismeretére támaszkodom.

3. A Termini magyar–magyar szótár, a határtalanítás és az adatbázis oktatási szaknyelvi terminusai

A határtalanítás, pontosabban a szóhatártalanítás a 2000-es évektõl a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat legfontosabb kutatási programja, amely egyszerre jelent lexikológiai, lexikográfiai és korpusznyelvészeti feladatokat és nem utolsó sorban a mai élõ nyelv egységes, a Kárpát-medence minden régiójára kiterjedõ dokumentálását. Maga a határtalanítás folyamata napjainkban sem zárult le, csak újabb jelentéstartalommal bővült, és megjelent a társadalomtudományok egyéb területein is, továbbá a magyar nyelvtudomány egyik kiemelkedõ feladatává vált (vö. Tolcsvai 2013: 379; Szo­ták 2017b: 229).

A határtalanítás folyamatához kötõdik a közel húsz éve gyarapodó Termini magyar–magyar szótár építése. A napjainkban több mint ötezer szócikket tartalmazó online adatbázis a hét külsõ régió nyelvváltozatainak lexémáit tartalmazza, olyan kölcsönzavakat, amelyek a kisebbségi létbõl fakadóan és az államnyelvi hatás következményeként részei az ott élõ kétnyelvű beszélõközösségek nyelvi repertoárjának.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, majd a trianoni békediktátum után a környezõ államok oktatási rendszerével párhuzamosan az oktatás szaknyelve is különfejlõdött. Ez a történelmi változás már eleve strukturális és terminológiai bõséget eredményezett, ugyanakkor a 20–21. századi folyamatos szakpolitikai reformok ezt a folyamatot tovább erõsítették. A változás során új kifejezések, szakszavak, terminusok keletkeztek nemcsak hazánkban, hanem a környezõ országokban is. A Termini magyar–magyar szótárból az eddig leírtakkal összefüggésben tehát célzottan olyan lexémákat, országspecifikus oktatási terminusokat dolgoztam ki a terminológia módszertana szerint (Tamás 2019), amelyek a célkitűzésemet igazolják, ugyanakkor rámutatnak a szótár sokszínűsége, hasznosíthatóságára is.

4. Az Ausztriában élő magyar diaszpóra

A bécsi magyarok története egészen a középkorig vezethető vissza, és ez részben a bécsi és a magyar városok polgárai és arisztokrata családjai közötti családi köteleknek köszönhető, részben a Bécsben tanuló diákok népes seregének, valamint az udvarban dolgozott hivatalnokoknak. Az azóta eltelt évszázadok alatt a vándorlás okai nem sokat változtak (politikai, oktatási, személyes, gazdasági), csak koronként más-más motivációja volt az emigrációnak. Napjainkban egyértelműen a gazdasági okok határozzák meg a vándorlás intenzitását.

Sajnos a Kárpát-medence országaiból Ausztriába érkező magyarok számáról pontos adatunk nincs, mert a census állampolgárság szerint tartja nyilván a bevándorlókat. A hivatalosan népcsoportként is elismert, Bécsben és környékén letelepedett migráns eredetű, osztrák állampolgársággal rendelkező magyar diaszpóra létszáma 15 435 főt tett ki a 2001-es census adatai szerint, azóta frissebb adatok a regiszteralapú népszámlálás miatt nem állnak rendelkezésünkre, de becslések szerint több százezer magyar él Ausztriában.

A 2021 júniusában az általam végzett online szociolingvisztikai kutatás alapján³ és a civil szervezetek vezetőivel készített korábbi interjúk tartalmára alapozva kijelenthetjük, hogy az újonnan érkező migrációs csoport összetétele kor, végzettség és nyelvtudás szempontjából is vegyes. Az interjúk szerint sokszor előfordul, hogy a szülők segítséget kérnek a civil szervezetek munkatársaitól oktatási kérdésekben. Ezekon a találkozókön derült ki, hogy azokban a családokban, amelyekben a szülő nyelvi kompetenciája alacsony, a szülő nem tudja ellátni érdekérvényesítő szerepét: nincs a megfelelő információ birtokában, nem tudja feltenni a kérdéseit, nem jutnak el hozzá olyan információk az iskolából, amelyek fontosak lennének az iskolai előmenetel szempontjából.⁴ Különösen igaz ez akkor, ha a gyermek sem beszéli a nyelvet, és ennek a nyugati szomszédunknál megvan a törvényes lehetősége: a tanulót akkor is fel lehet venni, ha nem rendelkezik megfelelő szintű nyelvtudással, de legfeljebb egyéves időtartamra. Ez alatt a tanuló elsajátíthatja a nyelvet a szükséges szinten.⁵

A fentebb leírt hiányok esetében a civil szervezetek oktatási szakemberei, pedagógusai azt tanácsolják a szülőknek, hogy költözzenek vissza Magyarországra annak érdekében, hogy elkerüljék az iskolai kudarcot. Egyik reprezentatív példa erre a szituációra a *Schularbeit* terminus (lásd később), amely írásbeli dolgozatot jelent, leginkább a magyarországi témazáró dolgozathoz hasonlítható, ám sokkal nagyobb súlya van az iskolákban. Az elemi iskola negyedik osztályában különösen fontos például a német és matematika tantárgyakból megírt dolgozat eredménye a gimnázi-

³ Az ausztriai magyar diaszpóra körében végeztem online kérdőíves szociolingvisztikai tárgyú kutatást 2021. június 1–31. között. Az adatok feldolgozása folyamatban van.

⁴ Langerné (2017) nem számol be hasonló tapasztalatokról. Ennek oka a határ mentén kettős: egyrészt sokszor a magyarországi gyerekek léte menti meg az iskolát a bezárástól, másrészt a határmenti, burgenlandi iskolákban sok a magyarországi, magyarul tudó pedagógus.

⁵ Gesetzliche Grundlagen schulischer Maßnahmen für SchülerInnen mit anderen Erstsprachen als Deutsch. Forrás: http://www.schule-mehrsprachig.at/fileadmin/schule_mehrsprachig/redaktion/Hintergrundinfo/info1-14-15.pdf (Utolsó nézet: 2021. 5.13.)

umi felvételi szempontjából. Ha ennek tényével és súlyával a szülő nincs tisztában – például nem tudja támogatni a gyermekét a felkészülésben, azt sem tudja, hogy nem hagyható ki –, akkor az általános iskola felső tagozatán tudja csak folytatni a tanulmányait (*Mittelschule*). Miért gond ez?

Az elemi iskolát követően a gyerekek egymás mellett párhuzamosan futó iskolatípusok közül választhatnak, amelyek tulajdonképpen már differenciálnak, meghatározzák a további életpályát, beindítva ezzel a kontraszelekciót a társadalomban. A *Mittelschule* után is mehetnek gimnáziumba a gyerekek, de az nehezebb út az egyetem felé. Sokszor előfordul tehát, hogy jó képességű, de németül még nem jól beszélő és értő magyar gyerekek egy osztályba járnak a sokkal gyengébben teljesítő osztrák gyerekekkel a *Mittelschule*-ben. Arra is volt gyakorlat, hogy az iskola pedagógusa kimondta, hogy mivel nem osztrák állampolgár, így nem feltétlenül kell neki gimnáziumba (AHS) mennie. Legtöbbször azonban kimondatlanul próbálják ebbe az irányba terelni az iskolai folyamatokat. Ennek az az oka, hogy az érettséginek nagy súlya van az osztrák társadalomban.

A további terminusok azt példázzák (6–10), hogy Ausztriában a kötelező és szabadon választott tantárgyak tanulásának széles a palettája (*Pflichtgegenstand* = kötelező tantárgy, *Wahlpflichtgegenstand* = kötelezően választandó tantárgy, *Verbindliche Übung* = kötelező gyakorlat, *Unverbindliche Übung* = szabadon választható gyakorlat, *Freigegegenstand* = szabadon választható tantárgy), de egyáltalán nem könnyű kiismerni és megérteni a kínálatot, ezért is mutatom be az előbbi fogalmakat/terminusokat és azok ekvivalenseit részletesen. A magyar nyelvet például minden felsorolt formában lehet tanulni a különböző oktatási szinteken. Fontos azonban tudni, hogy érettségizni magyar mint idegen nyelvből csak akkor lehet, ha négy éven keresztül jégykötelezettség mellett tanulta a diák a magyar nyelvet.

5. A kidolgozott oktatási terminusok gyűjteménye

Tanulmányom megírásakor korábbi szociolingvisztikai interjúk tapasztalataira, szakirodalmi ismereteimre, a terminusok elemzésekor pedig a terminológia mint modern diszciplína módszertanára támaszkodtam.⁶ Céлом az volt, hogy a nyelvudomány eredményeit és módszereit hasznosítsam, és hogy a Termini magyar–magyar szótárból kiválasztott – az oktatás témakörébe tartozó – példákon keresztül érintőlegesen bemutassam az oktatási terminológia jellegzetességeit és segítségükkel azokat a nyelvi problémákat, amelyek hátráltathatják a diákok sikeres iskolai előmenetelét.

A kidolgozott terminusok szinte mindegyike azért okozott nehézséget és ezáltal problémát, mert a fogalmi összehasonlítás folyamata, az ekvivalensek keresése a másik nyelven, azaz maga a megfeleltetés folyamata az oktatási rendszer és az oktatás szaknyelvének különfejlődése miatt nem volt egyszerű (Tamás 2019: 21). Arntz et al. (2009: 156, idézi Tamás 2019: 21) a fogalom más nyelvre való átültetésére három alapvető eljárást sorol fel: (1) szókölcsönzés és tükör-

⁶ Hálásan köszönöm a tanulmány során nyújtott szakmai segítségét Tamás Dóra Máriaának és Sági Zsuzsannaának.

fordítás; (2) gondos nyelvtervezéssel a célnyelvnek megfelelő terminus alkotása; (3) parafrázis. Nos, a példákából az a következtetés vonható le, hogy a megfeleltetés komplex, nehéz feladat, törekedni kell a minél pontosabb és alaposabb fogalommeghatározásra.

A terminusok kidolgozása során a táblázatokat úgy állítottam össze, hogy abban a német terminus mellett szerepeljen a magyar nyelvű ekvivalens, definíció mindkét nyelven, illetve ahol szükségesnek találtam, ott részletesebben megmagyaráztam a fogalmat (vö. Tamás 2019) és annak oktatáspolitikai háttérét, mind ezt gyakorlati példákkal illusztráltam, illetve megjelöltem a felhasznált internetes forrásokat, gyakran jogszabályokat is annak érdekében, hogy a jobb megértést szolgáljam.

I. Terminus AT: Volksschule (VS)	Terminus HU: általános iskola	Ekvivalens: népiskola (Au) (tükörfordítás)
<p>Definition: „Die Volksschule umfasst die Grundschule, bestehend aus der Grundstufe I und der Grundstufe II sowie bei Bedarf die Oberstufe. Die Grundstufe I umfasst bei Bedarf die Vorschulstufe und die 1. und 2. Schulstufe. Die Grundstufe II umfasst die 3. und 4. Schulstufe.,,</p>	<p>Definíció: Magyarországon általános műveltséget nyújtó, 1–8. osztályig terjedő közoktatási és nevelési iskolatípus.</p>	<p>Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két intézménytípus nem feleltethető meg egymással. Az osztrák népiskola olyan önálló oktatási intézmény az osztrák iskolarendszerben, amely kizárólag az általános iskola 1–4. osztályát jelöli.</p>
<p>Az ekvivalencia szintje: részleges</p>		
<p>Magyarázat: A <i>népiskola</i> a német <i>Volksschule</i> tükörszavaként terjedt el, az 1868-as Népiskolai törvényre vezethető vissza, amely alapján általánossá vált a tankötelezettség 6–12 éves kor között, és létrejött a 6 osztályos népiskola. Hazánkban ez a kifejezés mára marginalizálódott. Napjainkban Magyarországon az általános iskola első négy osztályának feleltethető meg.</p>		
<p>Források: https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulsystem/sa/vs.html https://net.jogtar.hu/</p>		

<p>2. Terminus AT: Neue Mittelschule (NMS) / Mittelschule (MS)</p>	<p>Terminus HU: általános iskola</p>	<p>Ekvivalens: új középiskola (tükörfordítás), az általános iskola felső tagozata</p>
<p>Definition: Die Mittelschule (MS) vermittelt SchülerInnen von 10 bis 14 Jahren eine grundlegende Allgemeinbildung und bereitet sie auf die berufliche Erstausbildung in einer Lehre oder berufsbildenden mittleren oder höheren Schule (BMS oder BHS) oder eine höhere Allgemeinbildung vor.</p>	<p>Definíció: Magyarországon általános műveltséget nyújtó, 1–8. osztályig terjedő közoktatási és nevelési iskolatípus.</p>	<p>Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két intézménytípus nem feleltethető meg egymással. Magyarországon nincs az osztrák fogalomnak megfelelő magyar fogalom. A középiskola nálunk a 8 általános elvégzése után következik. A Mittelschule ugyanis olyan önálló oktatási intézmény az osztrák iskolarendszerben, amely kizárólag az általános iskola 5–8. osztályát jelöli (10-től 14 éves korig járnak ide a diákok), és felkészíti a tanulókat arra, hogy szakiskolában, szakközépiskolában vagy gimnáziumban tanulhassanak tovább.</p>
<p>Az ekvivalencia szintje: részleges</p>		
<p>Magyarázat: Azt osztrák oktatási reformnak köszönhetően 2008 szeptemberétől* kísérleti modellként vezették be a „Die neue Mittelschule” programot, amely a 2015/2016-os tanévtől kötelező érvényűvé vált, a Hauptschulékát váltotta ki. A 2019/20-as tanévig volt a neve <i>Neue Mittelschule</i>. A <i>Mittelschule</i> a középfokú oktatás első szintjén foglal helyet az osztrák iskolarendszerben (Sekundarstufe I.)</p>		
<p>Források: https://www.ausbildungskompass.at/info/6-mittelschule/ https://www.bildungssystem.at/fileadmin/user_upload/PDF/Neu_mit_BMB-Logo/Ungarisch_PlatatBS_2016_web.pdf</p>		

* 2008. január 9-én született törvény: *Änderung des Schulorganisationsgesetzes BGBl. 26/2008; 242/1962.*

3. Terminus AT: Allgemeinbildende höhere Schule (AHS)	Terminus HU: 8 osztályos gimnázium	Ekvivalens: Magas szintű általános műveltséget adó iskola / 8 osztályos gimnázium
Definition: „Die allgemein bildende höhere Schule (AHS) umfasst eine vierjährige Unterstufe und eine vierjährige Oberstufe und schließt mit der Reifeprüfung (Matura) ab.”	Definíció: Magyarországon létezik 8 osztályos gimnázium. A 8 osztályos gimnázium az általános iskola negyedik osztályának befejezését követően kezdhető meg, így a tanuló az általános iskola felső tagozatát már a gimnáziumban végzi el.	Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két intézménytípus megfeleltethető egymással. Az osztrák iskolarendszerben a 8 osztályos gimnázium megnevezése, amely egy 4 osztályos alsó és egy 4 osztályos felső tagozatból áll, és érettségivel zárul, a különbség azonban az AHS esetében, hogy nem kötelező végigjárni, az első 4 osztály után el lehet menni egy szakközépiskolába vagy szakmunkásképzőbe.
Az ekvivalencia szintje: teljes		
Magyarázat: Általános képzést nyújtó középiskola, amely érettségivel zárul. Az alsó tagozat (Unterstufe) 10 és 14 éves kor között, míg a felső tagozat (Oberstufe) 15 és 18 év között biztosítja az oktatást. Három különböző fajtája van: <ul style="list-style-type: none"> – általános gimnázium (Bundesgymnasium = BG), – reálgimnázium (Bundesrealgymnasium = BRG), – közgazdasági gimnázium (Wirtschaftskundlichen Realgymnasien = WKG). AHS-be az ment, akinek továbbtanulási céljai voltak. Az érettséginek magas presztízse van („az érettségizett ember valaki”) Ausztriában. Az AHS érettségije feljogosít arra az egyetemi továbbtanulásra.		
Források: https://www.oesterreich.gv.at/themen/bildung_und_neue_medien/schule/2/Seite.1760160.html https://www.bildungssystem.at/schule-unterstufe/allgemein-bildende-hoehere-schule-unterstufe		

4. Terminus AT: Berufsbildende Höhere Schulen (BHS)	Terminus HU: szakközépiskola	Ekvivalens: Magasabb szakmai képzést adó iskola/szakközépiskola
Definition: „Berufsbildende höhere Schulen vermitteln in fünf Jahren neben einer fundierten Allgemeinbildung eine höhere berufliche Ausbildung und schließen mit einer Reife- und Diplomprüfung ab.”	Definíció: Érettségit adó, szakmai képzést nyújtó középiskola.	Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két intézménytípus megfeleltethető egymással. Az osztrák iskolarendszerben az 5 éves, szakmát és érettségit adó szakközépiskolák megnevezése.
Az ekvivalencia szintje: részleges		
Magyarázat: Olyan önálló szakközépiskola Ausztriában, amelyben az egységesen öt évig tartó szakképzés mellett az általános műveltséget igazoló érettségit is megkapják a diákok.		
Források: https://www.bildungssystem.at/schule-oberstufe/berufsbildende-hoehere-schule		

5. Terminus AT: Schularbeit	Terminus HU: írásbeli dolgozat	Ekvivalens: írásbeli dolgozat
Definition: „Schularbeiten sind im Lehrplan vorgesehene schriftliche Arbeiten zum Zwecke der Leistungsfeststellung in der Dauer von einer Unterrichtsstunde (in Volksschule), sofern im Lehrplan nicht anderes bestimmt ist.”	Definíció: Magyarországon a témazáró dolgozat áll a Schularbeit terminushoz a legközelebb, de annak a hazai iskolarendszerben nincs akkora jelentősége és súlya, mint Ausztriában a <i>Schularbeit</i> oknak.	Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két fogalom nem feleltethető meg egymással, Magyarországon nincs a Schularbeit terminusnak megfeleltethető fogalom. A Schularbeit olyan a tantervben előírt írásbeli dolgozat az osztrák iskolákban, amelyet előre bejelentett időpontokban írnak meg a gyerekek teljesítményértékelés céljából. Ez olyan írásbeli, amelyet kötelező megírni, és ha valamilyen oknál fogva ez nem sikerült, akkor pótolni kell. Ha nem írja meg diák a kötelezően meghatározott számú <i>Schularbeit</i> okat a tantervben előírtak szerint, akkor akár évet is ismételhet.

Az ekvivalencia szintje: részleges
<p>Magyarázat: A dolgozatok megírásának idejét a szaktanár az igazgatóval közösen állapítja meg (1. félévben, legkésőbb négy héten belül, a 2. félévben legkésőbb két héttel az adott félév kezdete után), és később is csak az igazgató beleegyezésével változtathatja meg. A dolgozatok időpontját tantárgyanként kell megadni. Naponta csak egy írásbeli dolgozatot írhat a diák, a heti darabszám (1 vagy 3) az iskola típusától függően változhat. A népiskolák 4. osztályában ezeknek a dolgozatoknak az eredményétől függ a továbbtanulás. A tanár állítja össze a kérdéseket.</p>
<p>Források: https://www.jusline.at/gesetz/lbv/paragraf/7 https://www.das.at/Rund-ums-Recht/Rechtstipps/Schulrecht</p>

6. Terminus AT: Pflichtgegenstand	Terminus HU: kötelező tantárgy	Ekvivalens: kötelező tantárgy
<p>Definition: Pflichtfach in der Schule in Österreich.</p>	<p>Definíció: Magyarországon is a tantervben meghatározott, kötelezően teljesítendő tantárgyakat jelenti.</p>	<p>Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két fogalom megfeleltethető egymással. A tantervben előírt, kötelezően oktatandó tantárgy az osztrák iskolákban.</p>
Az ekvivalencia szintje: majdnem teljes		
<p>Magyarázat: Például egy reálgimnázium 11. osztályában kötelező tantárgyak: etika, német, latin, angol, történelem, szociális ismeretek és politikai képzés, földrajz és gazdasági ismeretek, kémia, fizika.</p>		
<p>Források: https://www.jusline.at/gesetz/schug/paragraf/11# https://www.duden.de/rechtschreibung/Pflichtgegenstand</p>		

7. Terminus AT: Wahlpflichtgegenstände (WPG)	Terminus HU: fakultáció	Ekvivalens: kötelezően választandó tantárgy
<p>Definition: In der 6., 7. und 8. Klasse der AHS haben die Schüler die Möglichkeit, in Form von Wahlpflichtgegenständen (WPG) in einem bestimmten Ausmaß Bildungsschwerpunkte zu setzen, die ihren Interessen und Fähigkeiten entsprechen. Am Gymnasium sind insgesamt 8 Wochenstunden zu wählen. Die WPG werden in zwei Gruppen unterteilt: in die Gruppe der zusätzlichen WPG (das sind solche, die im Stundenkanon der Pflichtfächer nicht enthalten sind) und in die Gruppe der vertiefenden WPG (diese Fächer wurden bereits im regulären Unterricht abgedeckt und sind nicht mehr gänzlich neu).</p>	<p>Definíció: Magyarországon leginkább a fakultációnak megfeleltethető tantárgy. Fakultáció esetében a diák hazánkban a kötelező tantárgyak közül választhatja ki a 10. osztály végére azt az 1–2 tárgyat, amelyet szeretne magasabb szinten tanulni annak érdekében, hogy felkészüljön az emelt szintű érettségire.</p>	<p>Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A két fogalom csak részlegesen feleltethető meg egymással, azzal a különbséggel, hogy Magyarországon a kötelező tantárgyak közül választhatja ki a diák 10. osztály végére azt az 1–2 tárgyat, amelyet szeretne magasabb szinten tanulni annak érdekében, hogy felkészüljön az emelt szintű érettségire. Olyan tantárgycsoportot jelöl a fogalom az osztrák iskolákban, amelyből kötelező választani, amelyre külön jelentkezni kell, és jegykötelezettséggel jár. Nagyon széles és érdekes a választható tárgyak köre. Számít az adott tanév sikeres teljesítése szempontjából.</p>
<p>Az ekvivalencia szintje: részleges</p>		
<p>Magyarázat: Például: programozás, kutatás a szabadban, mikrobiológia, maratontréning, színház, zene improvizáció-dráma.</p>		
<p>Források: https://www.jusline.at/gesetz/schug/paragraf/11# http://schulen.eduhi.at/gymschlierbach/verwaltung/wahlpflicht.htm https://www.gymnasiumort.at/service/wahlpflichtgegenstaende https://www.duden.de/rechtschreibung/Pflichtgegenstand</p>		

8. Terminus AT: Verbindliche Übung (VÜ)	Terminus HU: –	Ekvivalens: kötelező gyakorlat
Definition: Die verbindliche Übung (z.B. „Berufsorientierung“) kann integriert in den Unterricht der Pflichtgegenstände geführt werden. Schulautonom ist es möglich, einen eigenen Unterrichtsgegenstand Berufsorientierung (schon ab der 2. Klasse) zu führen.	Definíció: Magyarországon nincs ennek megfeleltethető fogalom. Hasonló tartalmú és tematikájú foglalkozások, előadások a hazai iskolákban leginkább a projekthéten fordulnak elő, de az nem kerül be a bizonyítványba.	Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: Olyan <i>kötelező gyakorlat</i> az osztrák iskolarendszerben, amely integrálható a kötelező tantárgyak oktatásába. Az iskolák maguk dönthetnek ezekről (2. osztálytól kezdve egészen az érettségiig).
Az ekvivalencia szintje: ekvivalencia hiánya		
Magyarázat: A bizonyítványában is megjelenik, hogy ezen a gyakorlaton jelen volt (teljesítette). Ilyen kötelező gyakorlat például a közlekedési ismeretek, amelyet a környezetóra keretében tanulnak meg a gyerekek. Ilyenkor kinn az úttesten gyakorolnak, ahol egy rendőr oktatja őket. Hasonló kötelező gyakorlatként szerepel a tanrendben például a biciklisvizsga, amelyet 10 évesen tesznek le a gyerekek. Ha ezt a vizsgát leteszik, akkor mehetnek csak egyedül biciklivel az utcán.		
Források: https://www.oepu.at/oepualt/index.php/service/rechts-infos/infos-a-z/830-unverbueb		

9. Terminus AT: Freigegegenstand	Terminus HU: –	Ekvivalens: szabadon választható tantárgy
Definition: „Unter Freigegegenständen sind jene Unterrichtsgegenstände zu verstehen, zu deren Besuch ebenfalls eine Anmeldung für jedes Unterrichtsjahr erforderlich ist (die also ebenfalls fakultativ sind und freiwillig „gebucht“ werden), die aber beurteilt werden (mit Noten gemäß Notenskala).”	Definíció: Magyarországon nincs ennek megfeleltethető fogalom.	Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: Olyan szabadon választható tantárgy az osztrák iskolákban, amelyre minden tanévben külön jelentkezni kell, és amelyet jeggyel értékelnek (az osztályozási skála szerinti osztályzatokkal). Az értékelés nincs hatással az adott tanév sikeres teljesítésére, azaz nem lehet miatta megbukni.
Az ekvivalencia szintje: részleges		

Magyarázat: A szabadon választható tantárgyak csoportja minden iskolában más és más, nagyon széles lehet a választék a különböző iskolai szinteken is. A gyakorlati csoportok 15 diákkal, idegen nyelvek esetében 12 diákkal indulhatnak el. A kisebbségi nyelvek (bosnyák/horvát/szerb, szlovén és magyar nyelv) választásakor a törvény megengedőbb, 8 tanuló jelentkezése szükséges a kurzus elindításához, kilencedik osztálytól pedig 5 tanuló. Ha a tanulók száma nem éri el az osztályban a szükséges minimális tanulólétszámot, egy vagy több iskola több osztályának tanulói is kombinálhatók a minimális létszám elérése érdekében (SchOG 8a/1). Ebben a formában tanulható tárgyak például: Bevezetés a tudományos munkába, etika, gépírás, informatika stb.

Források:

<https://www.oepu.at/oepualt/index.php/service/rechts-infos/infos-a-z/830-unverbueeb>

<https://www.ptsgg.at/index.php/home/unverbindliche-uebungen-und-freigegegenstaende.html>

<https://www.jusline.at/gesetz/schug/paragraf/12>

10. Terminus AT: Unverbindliche Übung (UÜ)	Terminus HU: –	Ekvivalens: szabadon választható gyakorlat (tükörfordítása: nem kötelező érvényű gyakorlat)
<p>Definition: Unter „unverbindlichen Übungen“ sind (gemäß SchOG 8 lit. i) jene Unterrichtsveranstaltungen zu verstehen, zu deren Besuch eine Anmeldung für jedes Unterrichtsjahr erforderlich ist und die nicht beurteilt werden. Das heißt, dass unverbindliche Übungen im Zeugnis nur einen Teilnahmevermerk erhalten und weder für die Feststellung des ausgezeichneten oder guten Erfolges noch für den erfolgreichen Abschluss einer Schulstufe relevant sind.</p>	<p>Definíció: Magyarországon nincs ennek megfelelő fogalom. Olyan, mintha a szakköröket beépítenénk a tanrendbe.</p>	<p>Fogalmi összehasonlítás eredménye / fogalmi különbség leírása: A jegykötelezettséggel nem járó szabadon választott tantárgyakat értjük alatta, amelyekre minden tanévben külön jelentkezni kell. A bizonyítványban csak a részvételt igazolják: Teilgenommen / részt vett. Jegykötelezettséggel nem jár, és nem számít az adott tanév sikeres teljesítése szempontjából sem, azaz nem lehet miatta évet ismételtetni.</p>
<p>Az ekvivalencia szintje: részleges</p>		
<p>Magyarázat: A gyakorlati csoportok 15 diákkal, idegen nyelvek esetében 12 diákkal indulhatnak el. A kisebbségi nyelvek (bosnyák/horvát/szerb, szlovén és magyar nyelv) választásakor a törvény megengedőbb, legalább 8 tanuló jelentkezése szükséges a kurzus elindításához, kilencedik osztálytól pedig legalább 5 tanuló. Ha a tanulók száma nem éri el az osztályban a szükséges minimális tanulólétszámot, egy vagy több iskola több osztályának tanulói is kombinálhatók a minimális létszám elérése érdekében (SchOG 8a/1). Ebben a formában választható tárgyak 11. osztályban például: kórus, zenekar, színjátászás, kézilabda, magyar nyelv stb.</p>		
<p>Források: https://www.oepu.at/oepualt/index.php/service/rechts-infos/infos-a-z/830-unverbueeb</p>		

6. Összegzés

Tíz oktatási terminust választottam ki a Termini magyar–magyar szótárból, és ezek terminológiai elemzését készítettem el. A tanulmány megírásával céлом többszörös volt: (1) szerettem volna felhívni a figyelmet a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 2021-ben már két évtizede folyamatosan zajló határtalanító tevékenységére, (2) a Kutatóhálózat által szinte kezdetektől épített és bővített Termini magyar–magyar szótár hasznosíthatóságára, (3) a szótárban rejlő további azon lehetőségekre, amelyek többek között azon alapulnak, hogy a szótár egyszerre nyolc ország magyar közösségének a mindennapokban használt államnyelvi kontaktuselemeit, az anyaországhoz képest már marginalizálódott szavait és önálló szóalkotásait tartalmazza. Így a szótár alkalmas a több szempontú összehasonlításra és elemzésre. (4) Céljaim között szerepelt az is, hogy rámutassak, nemcsak a magyar közösségek nyelvi szétfejlődésének voltunk tanúi a Kárpát-medencében, hasonlóan különfejlődtek a környező országok oktatási rendszerei is. S bár látszólag hasonló a szerkezet, mégis különböző gyakorlatok alakultak ki a szomszédos országok mindegyikében.

Míg a rendszerváltás óta a digitalizációnak is köszönhetően nyelvi közeledésről beszélünk, addig az oktatási rendszerek közeledése nem egyértelmű. A magyarországi oktatáspolitikát folyamatosan tesz lépéseket annak érdekében, hogy a környező országok magyar pedagógusai, oktatási szakemberei megismerjék és nyomon tudják követni a hazai közoktatás változásait (továbbképzések, konferenciák, eszmecsere stb.), és a magyarországi oktatáskutatók, közszolgák is törekednek a környező országok oktatási rendszerének megismerésére, ez tulajdonképpen nemzetpolitikailag fontos.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az oktatási rendszerek különfejlődése – ahogy ez a tíz terminus bemutatásával láthatóvá vált – számos problémára felhívja a figyelmet, ezek egyike csupán az a hátrány, amelynek a tanuló ki van téve, ha egyik országból a másikba költözik. Ezt a hátrányt fokozza, ha a szülőnek nincs megfelelő ismerete az adott ország közoktatásáról, és ha nincs megfelelő nyelvi kompetenciája ahhoz, hogy az információ megszerzéséért interakcióba lépjen. Mivel a migráció nyugati irányú, célországa a környező országok közül Ausztria, így az ottani oktatáspolitikát és az iskolai előmenetel lehetőségeinek megismerése a migrációs mozgások alkalmával létfontosságú, az oktatási terminológiai különbségek feltárása pedig szociolingvisztikai szempontból hasznos nyelvészet.

SZAKIRODALOM

- Arntz, Reiner – Picht, Heribert – Mayer, Felix 2009. *Einführung in die Terminologiearbeit*. Hildesheim, Georg Olms Verlag, Zürich–New York (6. Aufl.).
- Benő Attila–Péntek János szerk. 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 10 éve*. Gramma–SZTANYI, Dunaszerdahely–Kolozsvar.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) 2019. *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. L’Harmattan Kiadó–OFFI Zrt., Budapest.
- Karcsay Sándor 1978. Szakszöveg – szakfordítás. *Tudományos és műszaki tájékoztatás* 25: 515–22.

- Langerné Buchwald Judit 2017. *Ingázó diákok avagy tanulási célú ingázás az osztrák–magyar határ mentén*. Fakultás Kiadó, Budapest.
- Sztók Szilvia 2017a. Gondolatok nyelv és gazdaság viszonyáról. In: Gróf Annamária – Kolláth Anna – Sztók Szilvia (szerk.): *Szélrózsza*. Termini Egyesület, Budapest, 72–83.
- Sztók Szilvia 2017b. A Termini magyar–magyar szótár burgenlandi gyakorlati példái. In: Fábíán Zsuzsanna (szerk.): *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárjai*. Lexikográfiai füzetek 8. Budapest, 228–41.
- Tamás Dóra Mária 2019. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. OFFI Zrt., Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. A határtalanítás az Osiris idegen szavak szótárában és a szókészlet. *Magyar Nyelv* 137: 379–8.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Bevezetés. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest, 19–31.

Sztók Szilvia

elnök

Imre Samu Nyelvi Intézet

Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat

<https://orcid.org/0000-0003-3218-9525>

SUMMARY

Sztók, Szilvia

A terminological and sociolinguistic analysis of country-specific educational terms based on examples from the Termini Hungarian-Hungarian dictionary (Austria)

In this study, I analyse terminological and sociological aspects of ten educational terms found in the Termini Hungarian-Hungarian dictionary. By writing this study I intend to draw attention (1) to the border-crossing activities of the Termini Hungarian Language Research Network, having been pursued for two decades, (2) the usefulness of the Termini Hungarian-Hungarian dictionary, built and expanded by the Research Network almost from the beginning, and (3) the further potential of the dictionary. The dictionary contains everyday contact elements of the Hungarian communities of eight countries, as well as the words and independent word-forms of the Hungarian community of the motherland, which have been marginalised in relation to the Hungarian community. The dictionary thus lends itself to multi-perspective comparison and analysis. (4) My aim is also to show that we have not only witnessed the linguistic disintegration of Hungarian communities in the Carpathian Basin, but also that of the educational systems of the surrounding countries. And although apparently similar in structure, different practices have developed in each of the neighbouring countries.

The different development of education systems, as illustrated by the presentation of the ten terms under scrutiny, highlights a number of problems, one of which is simply the disadvantage a pupil is exposed to when moving from one country to another. This disadvantage is compounded if the parents do not have sufficient knowledge of the public education in the country concerned and lack the linguistic competence to interact to obtain information.

As migration is westward, with Austria being the destination country among the neighbouring countries, learning about the educational policies and opportunities for school progression in Austria is vital for migratory movements, and exploring differences in educational terminology is a useful linguistic-sociolinguistic exercise.

Keywords: educational terms, Termini Hungarian-Hungarian dictionary, Termini Hungarian Language Research Network, education systems

Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából

1. Bevezetés

Húsz évvel ezelőtt, 2001-ben jött létre a Magyarországgal szomszédos államokban működő magyar nyelvészeti kutatóhelyek hálózata, a Termini Kutatóhálózat (Péntek 2009).⁷ 2011-ben, a kutatóhálózat fennállásának első kerek, tizedik évfordulóján reprezentatív kötetben mutattuk be, kik vagyunk, mivel foglalkozunk (Benő–Péntek szerk. 2011). Amint a Magyar Nyelvőr jelen számában fentebb közölt tanulmányokból is kiderül, a közös kutatási programok egyike a Magyarországon kívül beszélt és írott magyar nyelvváltozatok sajátos szókészletileg elemeinek gyűjtése, rendszerezése, elemzése. A 2007 óta online is elérhető szótárunkba⁸ azokat a magyarországiaktól eltérő, idegen eredetű (az adott régió magyar nyelvhasználatában rendszerint az államnyelvből származó vagy kontaktushatásra visszavezethető) szavakat, szójelentéseket gyűjtjük össze, amelyeket a Kárpát-medencében, Magyarország határain túl élő őshonos magyar kisebbségi közösségekben használnak. A kizárólag valamely Magyarországgal szomszédos államban használt szavak, szókapcsolatok mellett azokat a lexémákat is gyűjtjük az adatbázisba, amelyek Magyarországon is használatosak, de más jelentésben (Lanstyák–Benő–Juhász 2011; Benő–Juhász–Lanstyák 2020).

Mivel ez az online szótári adatbázis a magyarral a Kárpát-medencében érintkező számos nyelvből (főként a Magyarországgal szomszédos országok államnyelveiből, többségi nyelveiből: szlovák, ukrán, orosz, román, szerb, horvát, szlovén, német) tartalmaz (főként) közvetlen kölcsönszókat, az adatbázis a magyar és az indoeurópai nyelvek közötti kontaktusok vizsgálatának gazdag forrása. Mivel nem papíralapú, hanem internetes szótári adatbázisról van szó, az egyes szócikkek szerkesztése során gyakorlatilag nincsenek terjedelmi korlátok, így a sok élőnyelvi példamondat, a bő kontextus lehetővé teszi a jelentésárnyalatok elkülönítését, a stílusminősítések pontosítását. A könnyen kereshető adatbázisban a címszavak számos szempont szerint listázhatók: régió, stílusminősítés, átadó nyelv, szófaj, fogalomkör stb.

⁷ <http://termini.nytud.hu/>

⁸ <http://termini.nytud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage>